

УДК [376:616.896]:796.035

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2022.37.11661>

ЗАЛУЧЕННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ КОМУНІКАЦІЇ ДО ЗАНЯТЬ У СПОРТИВНИХ СЕКЦІЯХ

Каріна Шевчук¹, Мар'яна Породько²

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Туган-Барановського, 7, Львів, Україна, UA–79005*

¹*karinashevchuk2017@gmail.com;*

²*masiasja@ukr.net*

Кількість дітей з порушенням розвитку щороку збільшується, і абсолютно кожна дитина потребує висококваліфікованої психолого-педагогічної допомоги та середовища, яке сприяло б активному розвитку соціальних навичок та комунікативних умінь. Порушення комунікативних навичок лежить у структурі такого порушення, як розлади аутистичного спектра. Діти з розладами аутистичного спектра бувають гіперактивні або гіпоактивні; незграбні або акуратні, водночас можуть бути повільні та за зміни середовища ця акуратність та плавність втрачається. Люблять усамітнення та гру наодинці, дітям важко імітувати моторні дії, розуміти та правильно відображати емоції і це безпосередньо негативно впливає на соціалізацію та навчання в подальшому.

Діти з РАС, як і будь-які діти з нейротиповим розвитком дошкільного та шкільного віку, потребують фізичної активності. Адже фізичне навантаження покращує кровообіг, серцево-судинну систему, когнітивні здібності, обмін речовин, дихальну та опорно-рухову системи, знімає психоемоційне напруження. Сьогодні постає проблема у пошуках спортивної секції з обізнаними тренерами в спеціальній освіті. Діти з розладами аутистичного спектра потребують індивідуального підходу та розуміння з боку тренерів про їхні особливості в поведінкових проявах, сенсорній системі, комунікативних навичках, які можуть виникати під час заняття.

У нашому дослідженні розкрито питання залучення дітей з РАС до спортивних секцій та їхній вплив на психофізичний розвиток. Використано теоретичний аналіз поданої проблеми та емпіричне дослідження, а саме проведення опитування серед батьків дітей з РАС. Дослідження спрямовувалось на визначення виду спорту, до якого залучені діти з розладами аутистичного спектра; тривалості та віку дітей, що залучені до занять; труднощі, які виникають в процесі залучення до спортивних занять.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, психофізичний та психомоторний розвиток, спортивні секції.

Постановка проблеми. Діти з порушенням комунікації – це специфічна група дітей, що у структурі свого порушення мають не здатність самостійно комунікувати з людьми, заводити нові знайомства, просити про

допомогу у різних ситуаціях. Найбільш розповсюдженим порушенням, що є однією з характеристик порушення комунікації, є ранній дитячий аутизм. За визначенням Міжнародної класифікації хворіб, аутичний розлад (*autistic disorder*) є важкою формою порушення розвитку, що характеризується порушеннями соціальних, комунікативних і мовленнєвих функцій, а також наявністю нетипових інтересів і форм поведінки. Розлади аутистичного спектра (РАС) – це порушення нейророзвитку, яке характеризується труднощами в соціальній сфері, комунікативних здібностях та поведінкових проявах [3]. За твердженням Н. Базими, аутизм впливає на всі види взаємодії дитини з навколишнім світом, що детерміновано, зазвичай, ураженням багатьох ділянок мозку. Серед дітей з розладами аутистичного спектра можна відмітити стереотипії, аутоагресію та агресію на інших, обмеженість в інтересах та контактах, відсутність потреби у спілкуванні, дотримання рутинності (ритуалів), порушення уваги, відсутність самоідентифікації, страждає диференціація своїх та чужих емоцій тощо. Крім того, у дітей наявні порушення не лише у психічному розвитку, а й фізичному.

Перші прояви порушення у психофізичному розвитку можна простежувати у ранньому віці. Насамперед страждає фізичний розвиток, діти пізно починають тримати голову, коли лежать на животі, не тримають її рівно; вони не підносять предмети до рота для їх сенсорного обстеження; пізно починають повзати, або не штовхаються ногами; може простежуватись гіпертонус або гіпотонус м'язів; до дев'яти місяців простежується незасвоєння функції сидіння [4]. Тим самим це все відображається на подальшому когнітивному та психосоціальному розвитку. Дитина, яка сидить, може вже користуватися жестами, тягнутися до речей та людей і це активний розвиток невербальної комунікації, також, якщо дитина вже ходить, вона досліджує предмети та збагачує уявлення про навколишній світ, поповнює словниковий запас, сенсорні відчуття і т.д.

Для розвитку такої важливої функції, як комунікація у дітей з розладами аутистичного спектра, що дає можливість покращити соціалізацію, психологічний та мовленнєвий розвиток, потрібно використовувати усі види діяльності. Важливою умовою для формування комунікативних умінь є створення і розвиток у дітей певних умінь та навичок спілкування як з дорослими, так і з однолітками. На нашу думку, заняття у спортивних секціях допомагають розвинути у дітей з розладами аутистичного спектра, крім фізичних показників, ще й комунікативні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання адаптивного фізичного виховання та занять різними видами спорту дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку вивчали такі вчені, як Н. Байкіна, Г. Бойко, В. Григоренко, М. Козленко, М. Породько, Н. Лещій, Г. Шеремет [2]. У своїх наукових працях питанню психомотирики дітей з розладами

аутистичного спектра приділили увагу К. Островська, М. Породько, І. Риндер, В. Тарасун, Т. Скрипник, Г. Хворова, Д. Шульженко [2].

Петрус та інші (2008) під час дослідження впливу фізичних вправ на дітей з РАС дійшли висновку, що фізичні навантаження зменшують стереотипну поведінку, особливо, якщо тренування високої інтенсивності. Також Ленг та інші (2010), вивчаючи це питання, наголосили, що фізична програма позитивно впливає на поведінку дітей (зменшення стереотипів, аутоагресії і т.д.), покращується академічна успішність (діти довше зосереджують увагу на завданнях), простежується покращення у фізичному розвитку (збільшення сили та витривалості) та поведінці (більше часу займаються фізичними вправами) [6].

Дослідження Пуспонегоро та інших (2016) присвячене розвитку великої моторики та її зв'язку з навичками соціалізації в дітей з розладами аутистичного спектра. Так дослідник з'ясував, що діти з нижче середнім показником навичок великої моторики мали низькі або помірно низькі навички соціалізації. Діти з середнім чи вище середнього рівнем розвитку великої моторики мали адекватні навички соціалізації. Також дослідник робить висновок, що діти з РАС мають нижчу загальну моторику за дітей із типовим розвитком [5].

Мета статті – з'ясувати, чи відвідують діти з розладами аутистичного спектра спортивні секції, та як впливають тренування на комунікативний, фізичний та психосоціальний розвиток.

Виклад основного матеріалу. Кожна дитина з РАС розвивається індивідуально, отже серед характеристик психомоторики не все буде притаманно одній дитині [2].

У дошкільному віці серед особливостей психомоторики у дітей з розладами аутистичного спектра простежується [2; 3]:

- гіпертонус або гіпотонус м'язів;
- дрібна моторика може бути краще розвинутою на фоні великої;
- ходьба на пальчиках;
- хаотичні, вайлуваті, скуті, неритмічні рухи;
- нахил до моторної стереотипії;
- порушення рівноваги та координації;
- одноманітний біг;
- труднощі в розрахунку сили та амплітуди рухів;
- успішне виконання важчих завдань, позаяк легкі завдання можуть

здавати труднощі дитині [2; 3].

Окрім порушення психомоторики, наявні також комунікативні порушення, що характеризуються нерівномірністю прояву в кожній дитині. До них належать:

- нездатність адекватно використовувати для регулювання соціальної взаємодії візуальний контакт, мімічний вираз, жестикуляцію (візуальний контакт знижений або немає взагалі, характерним є погляд повз або крізь співбесідника);
- нездатність до створення взаємозв'язків з однолітками. Діти з розладами аутистичного спектра мають полярне ставлення до близьких (членів сім'ї). Воно полягає у прояві різних реакцій на членів сім'ї – від повної байдужості (дитина може сама бути із незнайомими людьми) до підвищеної прив'язаності до одного із близьких (переважно мами);
- відсутність соціально-емоційної залежності, що проявляється в порушеній соціальній реакції на інших людей, відсутності корегування поведінки відповідно до соціальної ситуації;
- відсутність інтересу до спілкування з іншими людьми чи дітьми;
- затримка або повна відсутність спонтанного (діалогічного) мовлення та без спроб компенсувати цей недолік жестикуляцією і мімікою;
- повна або часткова нездатність починати або підтримувати рівноправну бесіду (на будь-якому рівні мовленнєвого розвитку);
- часті ехолоалії при спробі відповідати на питання і стереотипне мовлення;
- невиразність наслідування або повна його відсутність (йдеться про імітаційні дії). Такі діти обмежені в здобуванні та закріпленні соціального досвіду [1].

Залучення до занять з фізичного виховання та до спортивних секцій є важливим у житті дітей з розладами аутистичного спектра. Фізичні тренування допоможуть дітям усвідомлювати своє тіло, використовувати займенник “Я”, покращать мовленнєві та комунікативні навички, соціальні норми поведінки, емоційно-вольову сферу, витривалість, увагу, фізичні властивості, зменшать прояви стереотипії та агресії. Дітям з РАС важко наслідувати, імітувати та виконувати інструкцію, за допомогою спортивних тренувань ці навички покращуватимуться.

Більшість дослідників, як українських, так і закордонних, для дітей з розладами аутистичного спектра рекомендують групові заняття, де діти зможуть покращувати комунікацію та вчитися соціальним навичкам. До таких видів спорту можна віднести бойові мистецтва, футбол, баскетбол, волейбол, плавання, легку атлетику і т.п. Під час обрання спортивної секції потрібно брати до уваги інтерес та фізичні можливості дитини.

Наше дослідження складалось із опитування батьків дітей з РАС, у ньому брало участь 31 особа. Опитувальник складався з 14 запитань та був спрямований на вивчення питання залучення дітей до спортивних секцій: якому виду спорту батьки віддають перевагу; з якими труднощами

стикаються батьки та діти під час вибору секції чи відвідування дітьми; як впливають спортивні заняття на розвиток та соціалізацію дітей з РАС.

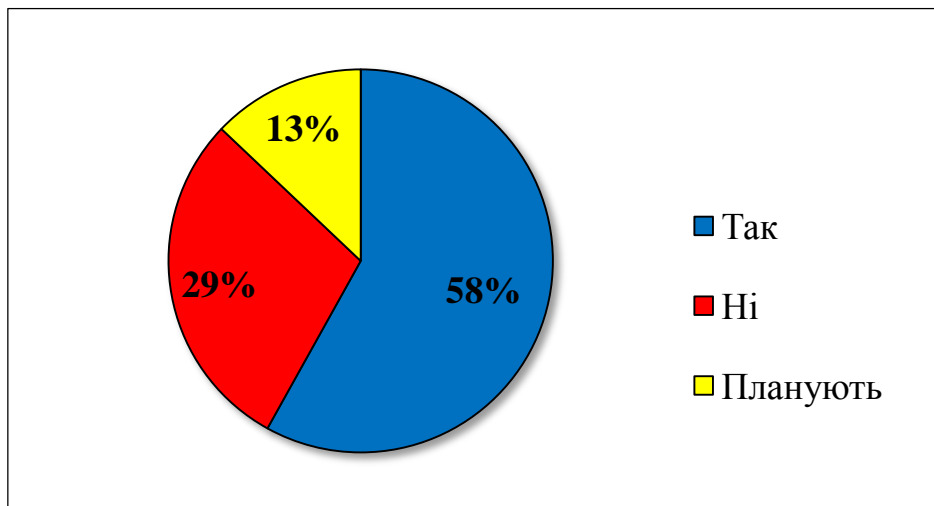

Рис. 1. Відвідування спортивних секцій дітьми з розладами аутистичного спектра

Для початку ми з'ясували, чи відвідують діти спортивні секції, та визначили, що серед опитуваних батьків 18 дітей (58 %) відвідують спортивні секції, дев'ятеро дітей (29 %) не відвідують заняття та чотири дитини (13 %) планують розпочати займатися спортом (див. рис. 1).

Наступне питання стосувалося вікової категорії, а саме, у скільки років діти почали займатися спортом. Ми вияснили, що п'ятеро дітей, а це 27,8 %, відвідують тренування з 2,11–3 років, шестеро дітей, а це 33,3 %, розпочали свої тренування у 4–5 років, п'ятеро дітей, а це 27,8 %, тренуються з 7–8 років та дві дитини, це 11,1 %, займаються спортом з 9–10 років. Планують займатися спортом з трох, чотирьох, шести та восьми років.

Зважаючи на рис. 2, можемо зробити висновок, яким видам спорту батьки віддають перевагу. Серед опитуваних є діти, які відвідують по 2–3 секції. Найбільше батьки залучають дітей до плавання, скелелазіння та футболу.

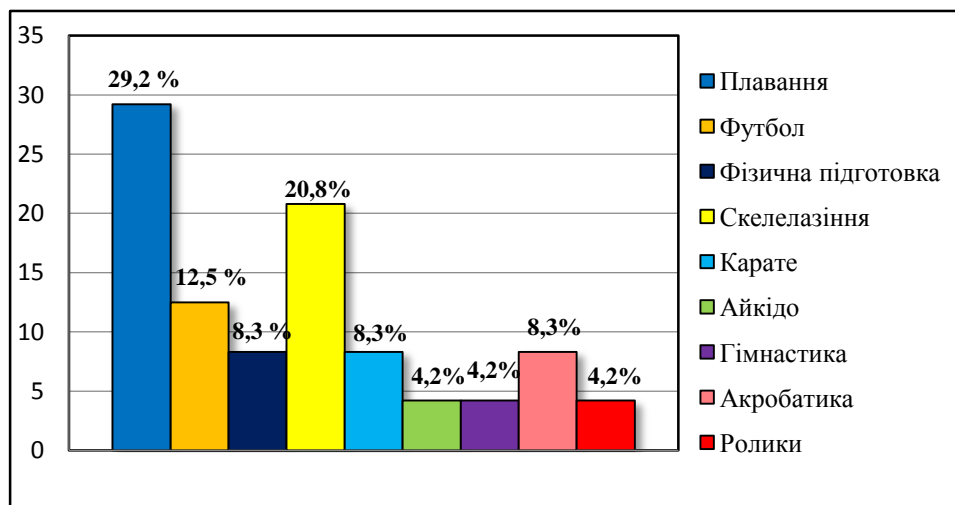

Рис. 2. Види спорту, які відвідують діти з розладами аутистичного спектра

Також ми з'ясували, який формат тренувань обирають батьки, як займаються діти (групові чи індивідуальні тренування), скільки разів на тиждень та яка тривалість занять. Отже, усі батьки без винятку обрали очні заняття: 15 батьків (48,4 %) обирають індивідуальні та групові заняття; 10 (32,3 %) – лише індивідуальні заняття з тренером; 6 (19,4 %) – лише групові заняття. У цих питаннях участь брали батьки дітей, які вже тренуються або планують розпочати тренування, та дітей, які не займаються.

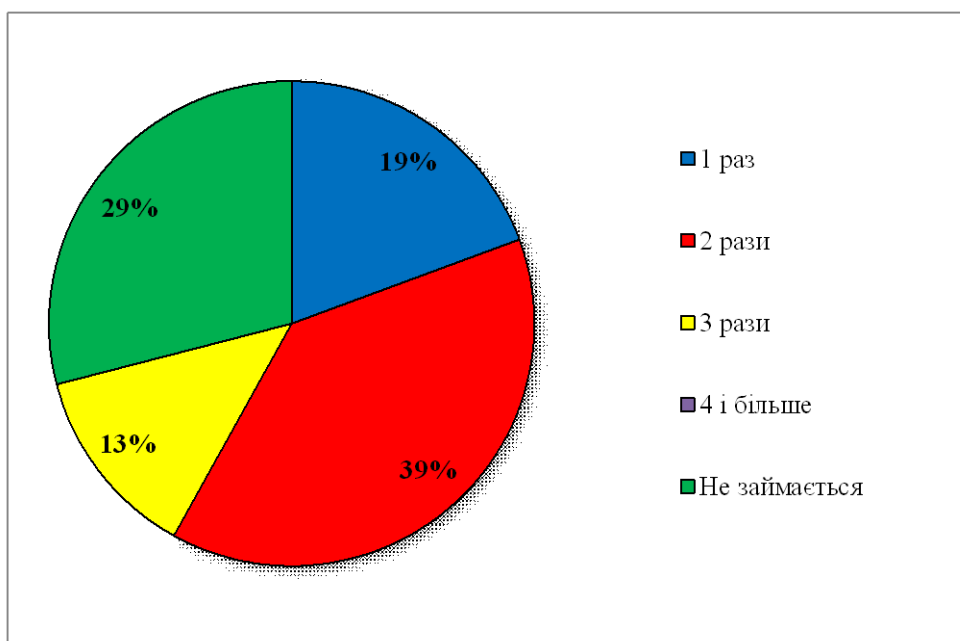

Рис. 3. Кількість тренувань на тиждень

На рис. 3 та на рис. 4 відображено кількість тренувань на тиждень та їх тривалість.

Батьки наголошують, що дітям не вистачає фізичної активності та рухливого способу життя, тому віддають дітей на спортивні секції. Крім того, стверджують, що відвідування спортивних секцій дає можливість дітям працювати в команді, виконувати інструкції; слухове сприйняття та увагу, покращить соціалізацію, комунікацію, організованість, внутрішню мотивацію, емоційний стан, відчуття власного тіла.

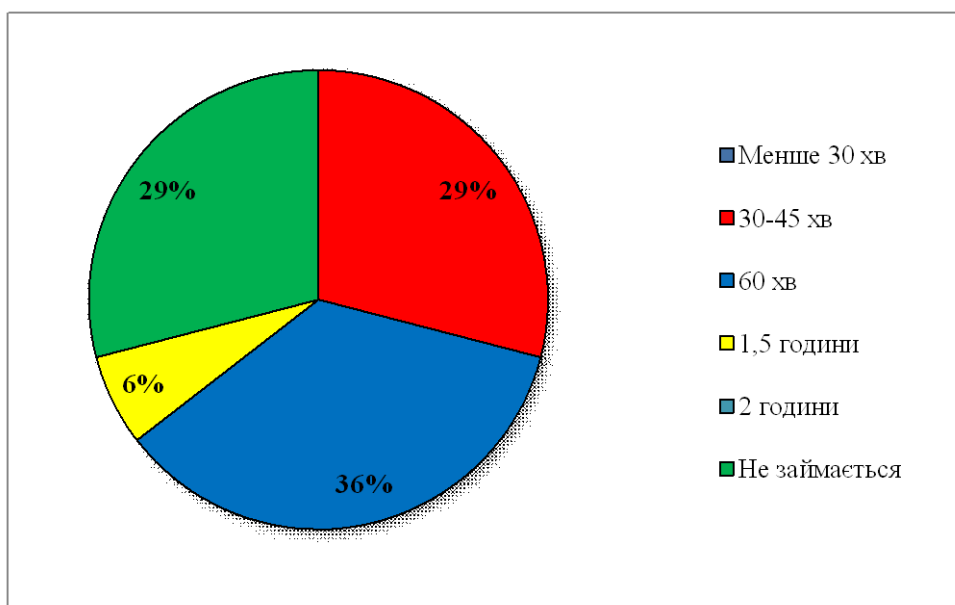

Рис. 4. Тривалість тренування

Під час занять діти з розладами аутистичного спектра оздоровлюються та покращують фізичні якості.

Серед труднощів батьки стикаються з тим, що тренери відмовляють дітям займатися в спортивній секції через особливості в розвитку, а на заняттях проявляється необізнаність тренерів у психофізичних порушеннях, особливостях роботи з дітьми. Відповідно, у дітей на заняттях простежується неуважність, нерозуміння інструкцій, швидка втомлюваність, стимулювання.

Займаючись спортом, батьки наголошують, що діти із задоволенням відвідують тренування, головне, фізичне навантаження позитивно впливає на дітей. Зокрема, простежується:

- покращення сну;
- розуміння власного тіла;
- розвиток мовлення та комунікації;
- удосконалюється увага, витривалість;
- зміцнюється постава;
- формується самостійність;
- корегується поведінка, діти стають спокійніші, дисциплінованіші.

Висновки. Отже, можемо зробити висновок, що спортивні секції відіграють важливу роль у розвитку дітей з розладами аутистичного спектра та позитивно впливають на психічний, мовленнєвий та фізичний розвиток. Діти на тренуваннях покращують не лише свої фізичні якості, а й

відбувається корекційний вплив на поведінкові прояви (зменшення стереотипій, аутоагресій). Вони співпрацюють у колективі з наставниками, що дає можливість покращувати комунікативну здібність та налагоджувати контакт з однолітками. У виборі спортивної секції перевагу надають плаванню, скелелазінню та футболу. Чимало дітей, відвідуючи плавання, люблять воду, після якої покращується емоційний стан. Скелелазіння сприяє розвитку витривалості, координації, гнучкості, уваги. Футбол чудово розвиває вміння працювати в команді, виконувати завдання тренера та тренує комунікативні уміння.

Можемо стверджувати, що кожен вид спорту позитивно впливає на психофізичний розвиток дітей. Вибір спортивної секції залишається за батьками та спирається на інтереси та можливості дитини.

---

1. *Базима Н. В., Мороз О. В.* Особливості невербальної та вербальної комунікації у дітей з аутизмом. *Логопедія*. 2013. № 4. С. 3–8.

2. *Породько М. І.* Корекція психомоторного розвитку дітей з розладами аутистичного спектру засобами фізичного виховання : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка». Київ, 2021. 201 с. URL : https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/%D0%94_26.053.23/Porodko.pdf

3. *Породько М. І.* Особливості застосування фізичної реабілітації з дітьми з аутистичним спектром порушень : матер. звітних наук. конф. ф-ту пед. освіти. В. 3. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. С. 110–113. URL : https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/02/%d0%92%d0%b8%d0%bf%d1%83%d1%81%d0%ba_3.pdf

4. CDC's Developmental Milestones. Centers for Disease Control and Prevention. <https://www.cdc.gov/ncbddd/actearly/milestones-app.html>

5. *Puspongoro H. D., Efar P., Soedjatmiko Soebadi A., Firmansyah A., Chen H. J., Hung K. L.* (2016). Gross Motor Profile and Its Association with Socialization Skills in Children with Autism Spectrum Disorders. *Pediatrics and neonatology*, 57(6). 501–507.

6. *Vetri L., Roccella M.* (2020). On the Playing Field to Improve: A Goal for Autism. *Medicina* (Kaunas, Lithuania), 56(11). 585.

Стаття: надійшла до редколегії 26.08.2022

доопрацьована 07.09.2022

прийнята до друку 10.09.2022

INVOLVEMENT OF CHILDREN WITH COMMUNICATION DISABILITIES IN SPORTS CLUBS

Karina Shevchuk¹, Mariana Porodko²

*Ivan Franko National University of Lviv,
Tuhan-Baranovskoho Str., 7, Lviv, Ukraine, UA-79005*

¹karinashvchuk2017@gmail.com;

²masiasja@ukr.net

Children with autism spectrum disorders (ASD) have difficulties not only in mental development but also in physical development. The number of children with ASD increases every year, and absolutely every child needs highly qualified psychological and pedagogical help and an environment that would promote active development of their social and communication skills. Children with autism spectrum disorders can be hyperactive or hypoactive; clumsy or neat, but at the same time they can be slow and when the environment changes, this neatness and smoothness are lost. They like solitude and prefer playing alone; it is difficult for children to imitate motor actions, understand and reflect on emotions, and this has a direct negative effect on their socialisation and learning in the future.

Children with ASD, like any children with neurotypical development of preschool and school age, need physical activity. After all, physical activity improves blood circulation, the cardiovascular system, cognitive abilities, metabolism, respiratory and locomotor systems, and relieves psycho-emotional stress. Today, a problem arises when it is necessary to find a sports club where coaches knowledgeable and experienced in special education work. Children with autism spectrum disorders need an individual approach and understanding from the coaches about their peculiarities in behavioural manifestations, sensory systems, and communication skills that may arise during classes.

Our study has revealed the issue of the involvement of children with ASD in sports clubs and their impact on psychophysical development. The paper uses a theoretical analysis of the presented problem and an empirical study, namely, conducting a survey among parents of children with ASD. The research was aimed at determining the type of sport in which children with autism spectrum disorders can be involved; the duration of classes and age of the children involved; difficulties that arise in the process of their involvement in sports activities.

Keywords: autism spectrum disorder (ASD), psychophysical and psychomotor development, sports clubs.